

"Gaibane ve hazırâne muhatap olma" meselesi paragraf paragraf anlatılmaktadır. Bu paragrafları sırayla açıklar mısınız?

Karşımızdaki kişiyle konuşmamız **hazırâne**dir, yâni o zât o anda hazırdir, bizi dinlemektedir. Biz de kendisine doğrudan hitap ederiz. O anda yanımızda bulunmayan bir kişi hakkında konuştuğumuzda ise **gaibane** konuşmuş oluruz. Karşımızdaki kişiye "**sen**" diye hitap ederken, gaibane söz ettiğimiz kişiden "**o**" diye bahsederiz.

Üstat Hazretleri Fatiha sûresinin açıklamasında, sûrenin başından "**iyya ke na'büdü**" ye kadar Cenâb-ı Hakk'tan *gaibane* söz edildiğini, "**iyya ke na'büdü**" de **huzur** makamına geçildiğini ifade eder.

Sûrenin başındaki "**Bütün medih ve sena âlemleri terbiye eden Allah'a mahsustur.**" cümlesi gaibane bir ifadedir. Bunun hazırâne şekli şöyle olur: "*Bütün medih ve sena sana mahsustur, sen bütün âlemlerin terbiye edicisisin*".

"**(O) Rahmân ve Rahîm'dir.**" cümlesi de gaibanedir. Bu cümlenin hazırâne şekli: "*Sen Rahmân ve Rahîmsin*"

"**Din gününün sahibi O'dur.**" cümlesinin hazırâne şekli: "*Sen din günün sahibisin.*"

Önceki gaibane tefekkürler müminin ruhunda bir huzur hâli doğurmuş ve bu hâl onu Allah'a doğrudan hitap etme makamına yükseltmiştir.

İşte gaibane hitaptan bu huzur makamına varıldığında "**Biz ancak sana ibâdet eder ve yalnız senden yardım dileriz.**" denilmekle Allah'a doğrudan hitap edilir.

Mimar Sinan'ın bir şaheseri olan Selimiye camiinde bulunduğumuzu düşünelim. Kubbeyi seyrettiğimizde "*Bu muhteşem kubbeyi nasıl mükemmel çatmış!*" deriz. Mihraba baktığımızda "*Bunda ne kadar ince sanatlar sergilemiş!*" deriz. Ses düzenindeki mükemmelliğe hayret ettiğimizde, "*Bunları ne kadar hârika planlamış!*" diye takdirlerimizi dile getiririz. Bütün bunlar *gaibane hitaplardır*. Bir ara hayranlığımız zirveye varır ve kendimizden geçercesine "**Ey Sinan! Sen ne büyük bir mimarsın!**" diye hayretimizi **hazırâne** bir şekilde dile getiririz.

Bu kısa açıklamadan sonra cümleleri ana hatlarıyla açıklamaya çalışalım:

"Birinci vecih şudur ki: Kâinatta görünen saltanat-ı Rubûbiyeti, itaatkârane tasdik edip, kemâlâtına ve mehâsinine hayretkârane

---

nezaretidir.”

Cenâb-ı Hakk'ın zâtında şeriki olmadığı gibi, sıfatlarında, fiillerinde, şuûnatında da şeriki yoktur. Bu cümlede Allah'ın rububiyet saltanatı nazara veriliyor. Bütün âlemleri O terbiye etmiştir. Bu varlık âleminde, bir başkasının yarattığı ve terbiye ettiği hiçbir mahlûk yoktur. İşte **“saltanat-ı Rubûbiyet”** bu terbiye saltanatını ifade ediyor.

İnsana düşen vazife bu saltanatı tasdik etmek, Rabbü'l-âlemîn olan Allah'a îman etmek, her şeyin terbiyesinin ayrı bir mu'cize olduğunu hayretle düşünmektir.

“Sonra, esmâ-i kudsiye-i İlâhiyenin nukuşlarından ibaret olan bedi' sanatları, birbirinin nazar-ı ibretlerine gösterip, dellâllık ve ilâncılıktır.”

Kâinattaki her varlıkta son derece kemâlde olan bir sanat görülmektedir. Bir tek insanda bile, sayılamayacak kadar çok sanatlar sergileniyor. *Göz yapmak ayrı bir sanat, gözyaşı yapmak bir başka sanattır.* Kulak yaratmak farklı bir sanat, dil yaratmak daha başka bir sanattır. Ciğer yapmak, kalb yapmak, kan yapmak, damar yapmak, sinir yapmak, hücre yapmak, gen yapmak, atom yapmak gibi nice sanatlar bir tek insanda sergilendiği gibi, kâinatta da yine sayılamayacak kadar çok sanatlar icra edilmektedir. Deniz yapmak, dağ yapmak, ağaç yapmak, hayvan yapmak, güneş yapmak, atmosfer yapmak, yıldız yapmak gibi birbirinden çok farklı sanatlarla içimiz ve dışımız adeta kuşatılmış bulunuyor.

İşte insan, bu kadar sanatları hiç dikkate almadan, sadece beslenme ve hayatını eğlenerek geçirme için çalışamaz. Ona bu yüksek mahiyetin ihsan edilmesi, bu sanatları hayretle tefekkür etmesi ve başkalarının da dikkatini çekmesi içindir.

“Sonra, her biri birer gizli hazine-i mâneviye hükmünde olan esmâ-i Rabbâniyyenin cevherlerini idrâk terazisiyle tartmak, kalbin kıymetşinaslığı ile takdirkârane kıymet vermektir.”

İnsan hayretle seyrettiği bu mu'cize eserlerin her birini esmâ-i Rabbaniye'nin bir cevheri olarak değerlendirmelidir. Allah'ın her bir ismi gizli bir hazinedir; bunlar gözle görülmezler. Biz bu hazineleri değil, onlardan gelen cevherleri görebiliyor, onların sanat değerini, yaratılış hikmetini idrak ederek, takdir ediyoruz.

Meselâ; arıdan, koyuna; balıktan, ceylana ve nihâyet meleklerle ve insanlara kadar her şeyin hayatı bir cevher gibidir. Bu cevherlerin tamamı **Muhyi (hayat verici)** isminin hazinesinden gelir.

Bütün rızıklar **Rezzak** isminin hazinesinden birer cevher, bütün şekiller **Musavvir** isminin, bütün süsler ve bezekler **Müzeyyin** isminin, bütün ölümler **Mümit** isminin birer cilvesi, o hazinenin birer pırlantası gibidirler.

“Sonra, kalem-i kudretin mektubâtı hükmünde olan mevcûdat sayfelerini, arz ve sema yapraklarını mütâlâa edip, hayretkârane tefekkürdür.”

Kâinat, kudret kalemiyle yazılmış bir kitap, her bir varlık o kitaptan bir kelime gibidir. Bütün bu kelimeler iki büyük sayfada toplanmıştır: Yeryüzü ve gökyüzü.

İnsan, maddesi itibariyle küçük olmakla birlikte, bu iki sayfayı okuyabilen, onlardaki mânaları inceleyen ve gördüğü harika ilim ve hikmet tecellileri karşısında hayrete düşen bir varlıktır. Bu yönüyle diğer varlıkları geride bırakır.

İnsanın ahsen-i takvimde yaratılmış olmasının bir yönü de budur.

“Sonra, şu mevcûdattaki zinetleri ve lâtif sanatları istihsankârane temaşa etmekle, onların Fâtır-ı Zülcemâl’inin marifetine muhabbet etmek ve onların Sâni-i Zülkemâl’inin huzuruna çıkmaya ve iltifatına mazhar olmaya bir iştiyaktır.”

Bu varlık âleminde her şey çok güzeldir ve her varlık çok ince sanatlarla dokunmuştur. İnsan, bu güzellikleri temaşa ettikçe marifet sahasında yükselir. Ve İlâhî eserlerdeki bu marifet yolculuğu onun kalbinde bu hârika ve mu’cize eserleri yazan ve yapan *“Sâni-i Zülkemâl’inin huzuruna çıkmaya ve iltifatına mazhar olmaya bir iştiyak”* uyandırır.

“İkinci Vecih, huzur ve hitap makamıdır ki, eserden müessire geçer. Görür ki, bir Sâni-i Zülcelâl, kendi sanatının mu’cizeleri ile kendini tanıttirmek ve bildirmek ister. O da îman ile, mârifet ile mukabele eder.”

“Eserden müessire geçer” ifadesi *“varlık âlemini temaşa ve tefekkürden, o eserlerin sahibine karşı yapması gereken görevlere geçer”* mânasındadır.

“Görür ki, bir Sâni-i Zülcelâl, kendi sanatının mu’cizeleri ile kendini tanıttırmak ve bildirmek ister.” cümlesinin başında geçen **“görme”** fiili, düşünme, tefekkür etme mânasındadır. Yâni bu mânayı düşünür, sonra kendini eserleriyle tanıtmak isteyen o Sâni-i Zülcelâl’e îman eder, O’nun marifetinde ilerleme yolunu tutar.

Burada olduğu gibi bundan sonra gelecek ifadelerde de **“görür ki”** veya **“görüyor ki”** ile başlayan ilk cümleler **“gaibane”**dir, ikinci cümleler yâni bu gaibane tefekkür sonunda yapılan iş ise **“hazırâne”** olur.

“Sonra görür ki: Bir Rabb-ı Rahîm, rahmetinin güzel meyveleriyle kendini sevdirmek ister. O da, O’na hasr-ı muhabbetle, tahsis-i taabbüdle kendini O’na sevdirebilir.”

Sonra, Cenâb-ı Hakk’ın her şeyi rahmetiyle terbiye edip insanın istifadesine sunmakla kendini insanlara sevdirmek istediğini düşünür. Gaibane olan bu tefekkür sonunda, o da kendisine verilen muhabbet kabiliyetini Allah sevgisine hasreder ve ibâdetini de ancak O’na yapar. Bu ise hazırane bir mukabele olur. Bu vazifeyi yerine getirmekle de kendini Rabbine sevdirebilir.

“Sonra görüyor ki: Bir Mün'im-i Kerîm, maddî ve mânevî nîmetlerin lezizleriyle onu perverde ediyor. O da, ona mukabil, fiiliyle, hâliyle, kaliyle, hattâ elinden gelse bütün hasseleriyle, cihâzâtı ile şükür ve hamd ü senâ eder.”

“Sonra görüyor ki: Bir Celîl-i Cemîl, şu mevcudâtın âyinelerinde kibriyâ ve kemalini ve celâl ve cemâlini izhar edip, nazar-ı dikkati celb ediyor. O da, ona mukabil, 'Allahü Ekber, Sübhânallah' deyip, mahviyet içinde, hayret ve muhabbet ile secde eder.”

Her varlık güzeldir, yine her varlık mükemmeldir ve sonsuz bir kudretin eseridir. Yâni, her varlık hem cemâl, hem kemâl, hem de celâl tecellilerini birlikte taşır ve gösterir. Ancak, bazı varlıklarda celâl daha hâkim olarak nazara çarpar, bazısında **celâl**, bazısında da **kemâl** hemen dikkat çeker.

Meselâ, gökyüzüne baktığımızda öncelikle kudret ve azamet nazarımıza çarpar, ama gökyüzü aynı zamanda çok güzeldir de.

İşte bütün varlık âlemini böyle hem rahmet ve keremine, hem kibriya ve celâline aynalar yapan Allah, insana da akıl vermekle bu tecellilere dikkatini çekmektedir. Bu ***cemâl, celâl ve kemâl*** tecellilerini seyreden bir mümin "**Allahü Ekber, Sübhânallah**" deyip, mahviyet içinde, hayret ve muhabbet ile secde eder.

“Sonra görüyor ki: Bir Ganiyy-i Mutlak, bir sehavet-i mutlak içinde, nihayetsiz servetini, hazinelerini gösteriyor. O da, ona mukabil, tâzim ve sena içinde kemâl-i iftikar ile sual eder ve ister.”

Allah, her ihsanını mahlûkatına bol bol dağıtmakta ve onları memnun etmektedir. Onun sehaveti mutlaktır, yâni bir kayda girmez ve sonsuzdur.

Hadsiz nimetlerinden, misâl olarak, göz nimetine bakalım: Allah, yeryüzünde hayat süren, sineğinden arısına, arslanından insanına kadar her misafirine bir çift göz ikram etmiştir. Bu büyük nimet ancak O'nun hazinesinde bulunur.

İnsan, göze, kulağa, ele, ayağa muhtaç olduğu gibi, havadan suya, zeytinden bala kadar pek çok şeye de muhtaçtır. Onun bu hâli "**kemâl-i iftikar**" olarak ifade ediliyor. İşte her şeye muhtaç olan bu fakir insan, Allah'ın rahmet hazinelerinin sonsuz olduğunu düşünmekle "**tâzim ve sena içinde kemâl-i iftikar ile suâl eder ve ister.**"

Bu hazinelerin düşünülmesi "**gaibane**", suâl edip istemek ise "**hazırâne**"dir.

“Sonra görüyor ki: O Fâtır-ı Zülcelâl, yeryüzünü bir sergi hükmünde yapmış, bütün antika sanatlarını orada teşhir ediyor. O da, ona mukabil 'Mâşâallah' diyerek takdir ile, 'Bârekâllah' diyerek tahsin ile, 'Sübhânallah' diyerek hayret ile, 'Allahü Ekber' diyerek istihsan ile mukabele eder.”

Bilim adamları yeryüzünde yaklaşık **bir milyon altı yüz bin** tür hayvan ve bitki olduğunu söylüyorlar. Bunların her biri ayrı bir sanat harikasıdır. Yeryüzünü böyle muhteşem bir sergi olarak düşünmek gaibane bir tefekkürdür. Bu mu'cize sanatlardaki mükemmelliğe ve güzelliğe karşı "**Mâşâallah**", "**Bârekâllah**", "**Sübhânallah**", "**Allahü Ekber**" diyerek mukabele etmek ise hazırânedir.

“Sonra görüyor ki: Bir Vâhid-i Ehad, şu kâinat sarayında taklid edilmez sikkeleriyle, O'na mahsus hâtemleriyle, O'na münhasır turralarıyla, O'na has fermanlarıyla bütün mevcudâta damga-i

---

Vahdet koyuyor ve tevhidin âyâtını nakşediyor. Ve âfâk-ı âlemin aktârında vahdâniyetin bayrağını diyor. Ve Rubûbiyetini ilân ediyor. O da, ona mukabil, tasdik ile, îman ile, tevhid ile, iz'an ile, şehadet ile, ubûdiyet ile mukabele eder.”

Allah, **“Vâhid-i Ehad”**dir. Ne zâtında, ne de sıfatlarında şeriki yoktur. **Ehad** ismi, Allah'ın zâtının birliğini, **Vahid** ismi ise sonsuz ve mutlak sıfatların ancak O'na mahsus olduğunu ifade eder.

Cenâb-ı Hak, **“bütün mevcudâta damga-i vahdet koyuyor.”** Damga-i vahdet, çeşitli varlıkları tek bir şey haline getirmektir. Üstat Hazretleri kâinat için **“şecere-i hilkat”** tabirini kullanır. Bir ağacın kökü, gövdesi, bütün dalları, yaprakları, çiçekleri ve meyveleri kesret içinde bir vahdet teşkil ederler. Yâni, bunlar sayıca çok olmakla birlikte, hepsi o ağaca birlikte hizmet etmekle bir tek şey olmuşlardır. Artık o ağaçtan söz ederken şu kadar dal, bu kadar yaprak demez, **“ağaç”** deriz.

Bu birlik ve beraberlik bir damga-i vahdettir. Artık o ağacın bazı dallarını bir başkasının yaptığı ve yarattığı söylenemez.

Bir beden hücrelerinde, güneş sisteminin gezegenlerinde, yeryüzünün kıtalarında ve nihayet kâinat ağacının tamamında birer damga-i vahdet vardır. Bütün bu eşyayı ancak **“Vâhid-i Ehad”** olan Allah'ın yarattığını ilan ederler.

Bir araya gelerek bir vahdet teşkil eden bu varlıklar birlikte düşünülüşünde şirki reddettikleri gibi, ayrı ayrı düşünüşlerinde de her birisinin üzerinde o şeyi ancak Allah'ın yaratabileceğinin mührü bulunduğundan şirki reddederler.

Her şey Allah'ın “Rubûbiyetini ilân ediyor.” Güneş'ten, Ay'dan, havaya, suya kadar her şeyi kim terbiye etmişse bir çiçeği terbiye eden de O'dur. Zira Üstadımızın buyurduğu gibi **“Her şey her şeyle bağlıdır.”**

İşte insanın, bu âlemdeki her şeyin İlâhî bir terbiyeden geçtiğini, hepsinin Hâlık'ının, Malik'inin bir olduğunu düşünmesi **“gaibane”**dir. Bu düşünce sonunda Allah'ın birliğini tasdik etmesi ve O'na itaatte bulunması ise **“hazırâne”**dir.